FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT CARL OTTO LENZ
fremsat den 11. juli 1985 *

Høje Domstol.

A. 1. Den sag, som jeg her skal tage stilling til, vedrører visse aspekter af reglerne i EØF-traktatens artikel 86, altså spørgsmål om misbrug af dominerende stilling på markedet. Følgende sagsforhold skal lægges til grund:

Sagsøgeren i hovedsagen, SA Centre belge d'etudes de marché — télémarketing, er et handelsselskab, som blev oprettet i 1958, og som siden 1978 har beskæftiget sig med telefonisk markedsføring. Der er tale om en reklameform, hvorved annoncøren over det valgte medium — her fjernsynet — i forbindelse med en reklameudsendelse opgiver et telefonnummer, hvortil publikum kan ringe for at få oplysninger om varen eller på anden måde deltage i reklamekampagnen. I 1982 gennemførte sagsøgeren via RTL, som drives af første sagsøgte, SA Compagnie luxembourgeoise de télédiffusion »CLT«, det første reklamefremstød pr. telefon bestemt for det belgiske marked. Den 22. marts 1983 indgik sagsøgeren og den anden sagsøgte part, SA Information publicité Benelux »IPB«, en aftale, hvorefter sagsøgeren i en periode af et år fik eneret på telefonisk markedsføring via RTL Siden 30'erne har IPB været ansvarlig for CLT's reklameafdeling; alle reklameudsendelser via RTL skal derfor forhandles via IPB. IPB og CLT har delvis sammenfaldende selskabskapital. Indtil udløbet den 23. marts 1984 af ovennævnte aftale anvendtes udelukkende sagsøgerens telefonnummer i forbindelse med dennes reklamefremstød. Efter udløbet af aftalen meddelte IPB eventuelle annoncører — såvel ved skrivelse af 26. marts 1984, som ved annoncering — at telefonisk markedsføring via tv fremover kunville kunne gennemføres med anvendelse af IPB's eget telefonnummer (Bruxelles 640 50 50). Som begrundelse for denne nye praksis anførte selskabet, at seerne havde fået den opfattelse, at de, når de deltager i sagsøgerens reklameudsendelser, kom i forbindelse med selve fjernsynssenderen. Seerne forventede den sædvanlige RTL-behandling; desuden ønskede de at stille spørgsmål om RTL's programmer. For at værne om RTL's image over for seerne kunne sagsøgerens reklameudsendelser derfor fremover kun gennemføres via IPB.

Som følge af IPB's skridt følte sagsøgeren sig afskåret fra at udnytte det marked, som det hovedsagelig selv havde skabt i Belgien; sagsøgeren anlagde derfor sag ved Tribunal de commerce de Bruxelles. Selskabet nedlagde blandt andet påstand om, at det er i strid med redelig forretningsskik, at sagsøgte enten sammen eller hver for sig nægter selskabet adgang mod betaling til sendetid på tv-kanalen RTL med henblik på telefonisk markedsføring via tv med anvendelse af et andet telefonnummer end det af sagsøgte IPB anvendte. Sagsøgeren gjorde gældende, at sagsøgtes adfærd var retsstridig, og at de herved overtrådte EØF-traktatens artikel 3, litra f, og artikel 86.

For at få afgjort spørgsmålet, om sagsøgte indtager en dominerende stilling på det rele-

* Oversat fra tysk.

vante marked, har Tribunal de commerce de Bruxelles forelagt Domstolen følgende to præjudicielle spørgsmål:

»1) Fortolkning af begrebet »dominerende stilling«

Indtager en virksomhed en dominerende stilling, jfr. traktatens artikel 86, når den har et lovbestemt monopol på levering af visse goder eller visse tjenestydelser, således at de frie markedskræfter for disse goders eller tjenesteydelsers vedkommende er sat ud af spil; indebærer begrebet »dominerende stilling«, at den virksomhed, som indtager en dominerende stilling, ved sin praksis ophæver eller undertrykker eventuelle konkurrencemuligheder, eller kan begrebet også anvendes i en sammenhæng, hvor der ikke kan bestå en sådan konkurrence, eller hvor denne under alle omstændigheder er yderst begrænset?

2) Fortolkning af begrebet »misbrug af en dominerende stilling«

Såfremt det i det i det første spørgsmål nævnte tilfælde fastslås, at den pågældende virksomhed indtager en dominerende stilling, jfr. traktatens artikel 86, er der da tale om misbrug af den dominerende stilling, når virksomheden forbeholder sig selv eller et datterselskab med udelukkelse af enhver anden virksomhed udførelsen af forberedende arbejdsopgaver, som kan udføres af en tredje virksomhed inden for dennes erhversområde?«

Jeg skal her endnu engang bemærke, at den foreliggende sag kun vedrører et af de kriterier, som er afgørende for at kunne anvende traktatens artikel 86. Den foreliggende ret har ikke henvist til andre kriterier som eksempelvis spørgsmålet om det relevante marked henholdsvis begrænsningen af samhandelen mellem medlemsstater; der skal således ikke tages stilling til disse spørgsmål. Der skal kun besvares to spørgsmål, nemlig dels om der kan være tale om en dominerende stilling i artikel 86's forstand, såfremt en virksomhed har et lovbestemt monopol, dels om en bestemt nærmere beskrevet adfærd kan anses for misbrug af en dominerende stilling. For at besvare disse spørgsmål må man derfor antage, at der er tale om en dominerende stilling, en begrænsning af samhandelen mellem medlemsstater og — som anført i andet spørgsmål — at CLT kontrollerer IPB. Det påhviler den nationale ret at afgøre, om disse kriterier i virkeligheden er opfyldt.

Af disse grunde skal jeg også alene gennemgå de af parternes anbringender, der vedrører besvarelsen af de faktisk rejste spørgsmål.

2. a) *Sagsøgeren* har anført, at en virksomhed, som har monopol på en bestemt tjenesteydelse, indtager en dominerende stilling på markedet for denne ydelse. Ifølge Domstolens praksis finder artikel 86 anvendelse på radiostationers forhold. CLT kan ikke påberåbe sig undtagelsesbestemmelserne i artikel 90, stk. 2, da der ikke er tale om en virksomhed, som i EØF-traktatens forstand »har fået overdraget at udføre tjenesteydelser af almindelig økonomisk interesse«. CLT-IPB-koncernens adfærd må betragtes som misbrug af en dominerende stilling i form af en udbygning af en bestående dominerende stilling og en påtvin-

gelse af urimelige forretningsbetingelser, som er forbudt efter artikel 86.

Sagsøgeren har derfor foreslået, at Domstolen besvarer de to af Tribunal de commerce de Bruxelles forelagte spørgmål således:

»1) Udtrykket »dominerende stilling«, jfr. EØF-traktatens artikel 86, finder anvendelse på en virksomhed, som har et lovbestemt monopol for udførelse af bestemte tjenesteydelser. Bestemmelsen gælder navnlig for en radiostation; denne kan ikke påberåbe sig traktatens artikel 90, stk. 2.

2) Der foreligger misbrug af en dominerende stilling, såfremt en virksomhed, som allerede indtager en dominerende stilling, bevidst udbygger denne, idet den fuldstændigt forbeholder sig enhver ny aktivitet, som kan udøves af en eller flere andre virksomheder, og således fordrejer konkurrencen på det fælles marked.«

b) *CLT* har anerkendt at have et faktisk monopol, skønt den luxembourgske regering frit kan meddele andre selskaber licens. Monopolet er dog ikke i strid med traktatens artikel 86.

Beslutningen om at overdrage tv-markedsføringen til IPB er truffet af praktiske grunde. IPB er tættere knyttet til CLT, IPB underrettes om kortfristede programændringer og kan træffe de hertil passende forantaltninger. Det er derfor af legitime handelsmæssige årsager, at CLT har koblet sagsøgeren fra, og der er ikke herved sket nogen tilsidesættelse af annoncørernes interesser.

CLT har derfor foreslået, at de to præjudicielle spørgsmål besvares således:

»1) Det forhold, at en virksomhed, som en stat har indrømmet eksklusive rettigheder, jfr. traktatens artikel 90, har et monopol, er ikke i sig selv i strid med artikel 86.

2) En virksomhed, som en stat har indrømmet eksklusive rettigheder, og som således indtager en dominerende stilling, misbruger ikke denne ved at forbeholde sig selv eller et selskab, med hvilket den har fælles interesser, udførelsen af forberedende arbejdsopgaver, som kan udføres af en tredje virksomhed.«

c) *IPB* har i det væsentlige tilsluttet sig CLT's anbringender. For så vidt angår det andet præjudicielle spørgsmål har selskabet yderligere anført, at der ikke er tale misbrug i artikel 86's forstand, såfremt en virksomhed forbeholder sig selv eller en anden virksomhed retten til at udøve en bestemt aktivitet. Der foreligger kun misbrug, hvis den virksomhed, som indtager en dominerende stilling, udnytter denne til at skaffe sig fordele, som den ikke kunne have opnået under markedskræfternes frie spil, og denne adfærd kan skade forbrugerne ved i betydelig grad at påvirke konkurrencen på en væsentlig del af Fællesmarkedet.

IPB har foreslået, at de præjudicielle spørgsmål besvares således:

»1) Det forhold, at en stat, som indrømmer en virksomhed eksklusive rettigheder i medfør af traktatens artikel 90, herved meddeler den et lovbestemt monopol, indebærer ikke i sig selv, at der foreligger en dominerende stilling i artikel 86's forstand.

2) Det forhold, at en virksomhed, som eventuelt indtager en dominerende stilling, jfr. traktatens artikel 86, forbeholder sig selv eller et datterselskab udførelsen af arbejdsopgaver, som kan

udføres af en tredje virksomhed, kan ikke i sig selv betragtes som misbrug af en dominerende stilling.«

d) *Kommissionen* har gjort gældende, at en monopolstilling, som hviler på et objektivt lovbestemt sagsforhold, som er uafhængigt af den pågældende virksomheds adfærd, er omfattet af begrebet dominerende stilling i artikel 86's forstand. Begrebet dominerende stilling vedrører ifølge Kommissionen faktiske omstændigheder og skal således vurderes uafhængigt af grunden til, at der foreligger en sådan situation.

Kommissionen har anført, at der foreligger misbrug af en dominerende stilling, når en virksomhed, som på et bestemt marked indtager en dominerende stilling og derved kan kontrollere aktiviteter, som udføres af andre virksomheder på et beslægtet marked, trænger ind på dette andet marked. Det gælder i hvert fald, når virksomheden uden gyldig grund nægter at levere en vare eller en tjenesteydelse, som omfattes af det marked, hvorpå virksomheden allerede indtager en dominerende stilling, til virksomheder, som arbejder på det andet marked.

Efter Kommissionens opfattelse skal de af Tribunal de commerce de Bruxelles forelagte spørgsmål derfor besvares således:

»1) Det forhold, at en virksomhed har et lovbestemt monopol på levering af visse goder eller tjenesteydelser, således at konkurrence vedrørende disse goder eller tjenesteydelser er udelukket, er ikke til hinder for, at denne virksomhed kan have en dominerende stilling, jfr. EØF-traktatens artikel 86.

2) Der er tale om misbrug af en dominerende stilling, når en virksomhed forbeholder sig selv eller et af denne kontrolleret datterselskab udførelsen af forberedende arbejdsopgaver, som kan udføres af en tredje virksomhed inden for dennes erhvervsområde. Der er ligeledes tale om misbrug af en dominerende stilling, når der stilles diskriminerende betingelser for en tredje virksomheds udførelse af forberedende arbejdsopgaver, som for eksempel krav om i forbindelse med reklameudsendelser via tv udelukkende at anvende den virksomheds telefonnummer, som indtager en dominerende stilling.«

B. Jeg skal i det følgende tage stilling til denne anmodning om præjudiciel afgørelse:

1. Første spørgsmål

Under behandlingen af spørgsmålet, om CLT og IPB har en dominerende stilling, er den forelæggende ret stødt på det problem, at RTL henholdsvis CLT tilsyneladende har et lovbestemt monopol på spredning af billedprogrammer via fjernsyn. Monopolet indebærer, at der inden for rammerne af de traktater, hvorefter de forskellige stater tildeles frekvens og bølgelængder, reelt ikke består en fri etableringsret. Herved sker der ifølge den forelæggende ret en lovbestemt konkurrenceforvridning, selv om de frie markedskræfter ikke helt er sat ud af spillet. Retten ønsker derfor oplyst, om der i denne forbindelse kan tales om dominerende stilling, og om begrebet dominerende stilling forudsætter, at der, i det mindste teoretisk, består mulighed for konkurrence.

Da det for mig er klart, at en lovbestemt monopolstilling må anses for en af de stærkeste former for en dominerende stilling på markedet, forstår jeg den forelæggende rets spørgsmål således, at den ønsker afgjort, om EF's konkurrenceregler i det hele taget kan anvendes på virksomheder, som ved lov har fået meddelt et monopol.

Indledningsvis skal jeg dog fremsætte en bemærkning vedrørende artikel 86's anvendelsesområde. Ifølge denne bestemmelse er en eller flere virksomheders misbrug af en dominerende stilling på Fællesmarkedet eller en væsentlig del heraf uforenelig med Fællesmarkedet og forbudt i den udstrækning, samhandelen mellem medlemsstater herved kan påvirkes. I henhold til retspraksis fortolkes begrebet »samhandelen« ikke restriktivt, således at det for eksempel kun omfatter handel med varer. Som fastslået af Domstolen i dom af 25. oktober 1979 [1] må tjenestydelser ligeledes henføres under begrebet handel i artikel 86's forstand. Således må salg af sendetid til tv-reklame — fjernsynsudsendelser er tjenesteydelser [2] — være omfattet af artikel 86's anvendelsesområde.

Ifølge traktatens artikel 90, stk. 1, afstår medlemsstaterne, for så vidt angår virksomheder, som de indrømmer særlige eller eksklusive rettigheder, fra at træffe eller opretholde særlige foranstaltninger, som er i strid med traktaten, navnlig artiklerne 7 og 85-94. Det fremgår endvidere af bestemmelsen, at offentlige virksomheder såvel som virksomheder, som indrømmes særlige eller eksklusive rettigheder, er omfattet af traktatens almindelige konkurrenceregler. Den eneste undtagelse fra denne hovedregel findes i artikel 90, stk. 2, hvorefter virksomheder, der har fået overdraget at udføre tjenesteydelser af almindelig økonomisk interesse er underkastet konkurrencereglerne, i det omfang anvendelsen af disse bestemmelser ikke retligt eller faktisk hindrer opfyldelsen af særlige opgaver, som er betroet dem.

Domstolen har i dom af 30. april 1974 [3] fastslået, at det forhold, at der foreligger et lovbestemt monopol ikke udelukker en anvendelse af artikel 86. Domstolen udtalte i dommen: »Fortolkningen af artikel 86 sammenholdt med artikel 90 fører til den konklusion, at tilstedeværelsen af et monopol for en virksomhed, som en medlemsstat har indrømmet eksklusive rettigheder, ikke som sådan er uforenelig med artikel 86.« Domstolen udtalte videre i denne sag, der navnlig drejede sig om det dengang bestående italienske fjernsynsmonopol. »Hvis visse medlemsstater i øvrigt organiserer de virksomheder, som har fået overdraget fjernsynsdriften, selv for så vidt angår kommercielle aktiviteter, navnlig reklame, som virksomheder, der har fået betroet udførelsen af tjenesteydelser af almindelig økonomisk interesse, gælder i henhold til artikel 90 disse samme forbud for deres adfærd på markedet, for så vidt det ikke er påvist, at de nævnte forbud er uforenelige med udøvelsen af deres opgave.«

I dom af 13. november 1975 [4] udtalte Domstolen, at det på grundlag af et lovbestemt monopol umiddelbart kan fastslås, at der foreligger en dominerende stilling. Domstolen tilføjede: »Denne lovmæssige eneret, kombineret med fabrikantens... frihed til at fastsætte prisen for sin ydelse

1 — Dom af 25. 10. 1979 i sag 22/79 — Greenwich Film Production mod Société des auteurs, compositeurs et editeurs de musique m.fl. — Sml. 1979, s. 3275, præmis 11.

2 — Dom af 30. 4. 1984 i sag 153/73 — Anklagemyndigheden mod Giuseppe Sacchi — Sml. 1974, s. 409, præmis 6; Dom af 18. 3. 1980 i sag 52/79 — Anklagemyndigheden mod Marc J. V. C. Debauve m.fl. — Sml. 1980, s. 833, præmis 8.

3 — Dom af 30. 4. 1974 i sag 155/73 — Anklagemyndigheden mod Giuseppe Sacchi — Sml. 1974, s. 409, navlig præmis 14 ff.

4 — Dom af 13. 11. 1975 i sag 26/75 — General Motors Continental NV mod Kommissionen — Sml. 1975, s. 1367, navlig s. 1379.

medfører således, at der skabes en dominerende stilling i den i artikel 86 nævnte forstand...«.

Domstolen har for nylig endnu en gang fastslået, at traktatens artikel 86 finder anvendelse på virksomheder med monopol. I dom af 20. maj 1985 [5] har Domstolen anvendt artikel 86 på den britiske offentligretlige virksomhed British Telecommunications uden på nogen måde at rejse tvivl om, hvorvidt bestemmelsen kunne anvendes.

Denne foreløbige konklusion, nemlig at et lovbestemt monopol ikke udelukker, at traktatens artikel 86 finder anvendelse, men snarere kan anses for et indicium for, at der foreligger en dominerende stilling, er ikke i strid med Domstolens udtalelser i dom af 13. februar 1979. Ganske vist fastslog Domstolen for at definere begrebet en dominerende stilling, at der til en vis grad må sondres mellem et monopol og et oligopol [6]. Denne opfattelse skal dog forstås således, at der ligeledes kan foreligge en dominerende stilling, selv om der — i modsætning til en monopolstilling — endnu består en vis konkurrence. Først når — som ved et monopol — også de sidste konkurrencemuligheder er bortfaldet, foreligger der imidlertid helt klart en dominerende stilling.

Selv om et lovbestemt monopol som hovedregel altså kan betragtes som et indicium for, at der foreligger en dominerende stilling, må man også tage det særlige forhold i betragtning, at der på en gang kan foreligge såvel monopol som dominerende stilling, men at de to begreber dog ikke er helt sammenfaldende. Netop i denne sag må den nationale ret tage i betragtning, at det lovbestemte monopol — såfremt det foreligger, hvilket heller ikke er helt klart — ikke vedrører udsendelse af fjernsynsprogrammer i Storhertugdømmet Luxembourg. Den dominerende stilling — såfremt den foreligger — består imidlertid derved, at CLT som den eneste tilbyder sendetid for tv-reklame i Belgien. Derfor kan der til en vis grad rejses tvivl om, hvor vidt den omstændighed, at RTL henholdsvis CLT er indehaver af et luxembourgsk monopol, i virkeligheden er relevant for den foreliggende sag.

Det er herefter tilstrækkeligt ganske kort at behandle andet led af det første spørgsmål, hvorefter det ønskes afgjort, om en begrænsning eller ophævelse af den frie konkurrence ved statslige foranstaltninger har betydning for anvendelsen af traktatens artikel 86. Markedsandelen er en af de væsentligste faktorer, der skal lægges grund ved afgørelsen af, om der foreligger en dominerende stilling [7]. Når der er tale en monopolstilling, er markedsandelen alene afgørende [8]. Har en virksomhed en markedsandel på 100%, er der nødvendigvis tale om en dominerende stilling [9]. Grunden til, at virksomheden har opnået en sådan stilling, er uden betydning. Det kan blandt andet skyldes et lovbestemt monopol [10].

2. Andet spørgsmål

Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret at få afgjort, om en virk-

5 — Dom af 20. 3. 1985 i sag 41/83 — Den italienske Republik mod Kommissionen — Sml. 1985, s. 880.

6 — Dom af 13. 2. 1979 i sag 85/76 — Hoffmann-La Roche & Co. AG mod Kommissionen — Sml. 1979, s. 461, præmis 38 ff.

7 — Ovennævnte dom af 13. 2. 1979 i sag 85/76, præmis 40.

8 — Jfr. H. Schröter, kommentar nr. 14 til artikel 86 i Groeben, Boeckh, Thiesing, Ehlermann, Kommentar zum EWG-Vertrag, Baden-Baden, 1983.

9 — Ovennævnte dom af 13. 11. 1975 i sag 26/75, præmis 4 ff. Dom af 31. 5. 1979 i sag 22/78 — Hugin Kassaregister AB m.fl. mod Kommissionen — Sml. 1979, s. 1869, præmis 7.

10 — Ovennævnte dom af 30. 4. 1974 i sag 155/73, præmis 12 ff.

somhed, som indtager en dominerende stilling, misbruger denne, såfremt den forbeholder sig selv eller et datterselskab med udelukkelse af enhver anden virksomhed udførelsen af forberedende arbejdsopgaver, som kan udføres af en tredje virksomhed inden for dennes erhvervsområde.

Dette spørgsmål er allerede besvaret i Domstolens dom af 22. januar 1974 [11]. Der var her tale om den adfærd, der blev udvist af en producent af råmaterialer, som havde en dominerende stilling. På et vist tidspunkt ville producenten ikke længere begrænse sig til fremstilling af råmaterialer, men udvide sin virksomhed til forarbejdede produkter. Samtidig nægtede han fremover at forsyne sine tidligere kunder med råmaterialer. I denne forbindelse udtalte Domstolen i den nævnte dom:

»En sådan virksomhed, som har en dominerende stilling på området for fremstilling af råmaterialer og af denne grund er i stand til at kontrollere leveringerne til fabrikanter af følgeprodukter, kan imidlertid ikke, fordi den beslutter selv at påbegynde produktionen af disse følgeprodukter, en beslutning, hvorved den selv bliver konkurrent til sine tidligere kunder, handle således, at den eliminerer konkurrencen fra disse, i det foreliggende tilfælde således, at den eliminerer en af hovedproducenterne ... inden for fællesmarkedet. Da en sådan adfærd er i strid med de mål, der er udtalt i traktatens artikel 3, litra f, og videreudviklet i artiklerne 85 og 86, vil indehaveren af den dominerende stilling på markedet for råmaterialer, der med henblik på at forbeholde disse råmaterialer for sin egen produktion af følgeprodukter nægter at levere til en kunde, der også producerer disse følgeprodukter, med fare for at eliminere enhver konkurrence fra denne kunde, misbruge sin dominerende stilling i artikel 86's forstand« [12].

Det vil med andre ord sige, at en virksomhed misbruger sin dominerende stilling på et marked, såfremt den anvender situationen til at trænge ind på et beslægtet marked og ikke begrænser sig til her at udøve egne aktiviteter, men samtidig ved leveringsnægtelse forsøger at trænge de erhvervsdrivende ud, som allerede arbejdede på markedet.

Hvis disse betragtninger overføres på den foreliggende sag, giver det følgende resultat:

IPB/CLT har en dominerende stilling, for så vidt angår sendetid til tv-reklame i Belgien. På grund af sin adfærd, nemlig kravet om, at tv-markedsføring udelukkende gennemføres med anvendelse af IPB's tekniske installationer, har de sagsøgte virksomheder ikke blot varetaget deres interesser på tv-markedsføring-området, men samtidig fortrængt sagsøgeren fra dette marked, idet de nægtede at levere sagsøgeren de til dette formål nødvendige tjenesteydelser, nemlig sendetid til tv-reklame over RTL's kanal. Ifølge de i Domstolens praksis fastlagte kriterier må denne adfærd anses for misbrug af en dominerende stilling.

Endelig skal jeg fremsætte et par bemærkninger til Kommissionens subsidiære betragtninger vedrørende artikel 86, stk. 2, litra a) og d).

Kommissionen har undersøgt, om de i artikel 86 som eksempel anførte kriterier er opfyldt her. I følge litra a) kan misbrug for eksempel bestå i direkte eller indirekte

11 — Dom af 22. 1. 1974, forenede sager 6 og 7/73 — Istituto chemioterapico italiano SpA og Commercial Solvents Corporation mod Kommissionen — Sml. 1974, s. 223.

12 — Ovennævnte dom af 22. 1. 1974, præmis 25.

påtvingelse af urimelige købs- eller salgspriser eller af andre urimelige forretningsbetingelser; i følge litra d) kan misbrug bestå i, at der for at indgå en aftale stilles krav om, at medkontrahenten godkender tillægsydelser, som efter deres natur eller i følge handelssædvane ikke har forbindelse med aftalens genstand.

Jeg mener ikke, at der er nødvendigt at gå nærmere ind på disse synspunkter, da det netop er fastslået, at alene det forhold, at sagsøgeren er udelukket fra markedet for tv-markedsføring, må anses for misbrug. I øvrigt kunne de nævnte kriterier alene gælde CLT's og IPB's adfærd over for annoncørerne, men derimod ikke over for sagsøgeren, med hvem de ikke længere har nogen forretningsforbindelse. Det tilkommer den forelæggende ret at afgøre, om CLT/IPB's adfærd over for tredjemand skal tages i betragtning i den foreliggende sag.

C. Jeg skal herefter foreslå Domstolen, at de af Tribunal de commerce de Bruxelles forelagte spørgsmål besvares således:

1) En virksomhed, som har et lovbestemt monopol på levering af visse tjenesteydelser, kan indtage en dominerende stilling, jfr. EØF-traktatens artikel 86, selv om der på markedet for disse tjenesteydelser på grund af lovgivningen kun kan bestå en yderst begrænset konkurrence.

2) En sådan virksomheds adfærd, hvorved den forbeholder sig selv eller et datterselskab med udelukkelse af enhver anden virksomhed udførelsen af forberedende arbejdsopgaver, som kan udføres af en tredje virksomhed inden for dennes erhvervsområde, er misbrug af en dominerende stilling.